

***LEADER***  
***ENVIRONMENT***  
***IN TERRITORY OF***  
***MONTENEGRO***

Ratko M. Batakovic National RD Expert

Andrevlje, 06.06.2017.

## ■ **FAKTI...**

- Crna Gora se nalazi u jugoistočnoj Evropi i ima površinu od 13.812 kvadratnih kilometara, što predstavlja 0,31% ukupne površine EU-28.
- Ukupna dužina kopnenih granica iznosi 614 km.
- Dužina obale Jadranskog mora iznosi 293,5 kilometara.
- Prema podacima iz popisa 2011. Crna Gora ima 620.029 stanovnika.
- Gustina naseljenosti iznosi 45 stanovnika po kvadratnom kilometru u prosjeku, što Crnu Goru svrstava u zemlje sa najnižom gustinom naseljenosti u Evropi (sa izuzetkom nordijskih zemalja).
- Prema Ustavu Crne Gore, Glavni grad je Podgorica, sa 185.937 stanovnika, dok u Prijestonici Cetinje živi 16.657 stanovnika.
- Oko 40% stanovništva Crne Gore živi u ruralnim područjima.
- Poljoprivredna proizvodnja čini oko 10% nacionalnog GDP-a.
- Ukupan broj poljoprivrednih gazdinstava u Crnoj Gori je 48.870.
- Od ovog broja, 48.824 su porodična poljoprivredna gazdinstva, dok je samo 46 njih registrovano kao poslovni subjekti.
- U poljoprivredi je angažovano skoro 30% ukupno zaposlenih u Crnoj Gori.

### **Prikaz stanovništva Crne Gore na regionalnom nivou, prema OECD metodologiji**

Region	Broj stanovnika	Urbano stanovništvo		Ruralno stanovništvo	
		Broj	%	Broj	%
Primorski	148.683	86.707	58,3	61.976	41,7
Središnji	293.509	233.640	79,6	59.869	20,4
Sjeverni	177.837	71.673	40,3	106.164	59,7
<b>UKUPNO</b>	<b>620.029</b>	<b>392.020</b>	<b>63,2</b>	<b>228.009</b>	<b>36,8</b>



## ■ PRAVNI AKTI, STRATEGIJE...

### ■ *Nacionalni nivo:*

Nacionalni program za integraciju Crne Gore u EU za period 2008-2012, Nac. strategija održivog razvoja Crne Gore (2007), Strategija zdravstvene bezbjednosti hrane (2006), Crnogorska poljoprivreda i Evropska unija – Strategija proizvodnje hrane i ruralnog razvoja (2006), Akcioni plan za sprovođenje Strategije i postepeno usklađivanje sa evropskim zakonodavstvom čine strateški okvir za poljoprivredu i ruralni razvoj u Crnoj Gori. ZOP i jos set zakona je usvojen...

### ■ *Lokalni nivo:*

Lokalna strateška dokumenta još uvijek nijesu donešena ni u jednoj lokalnoj upravi. Izuzetak je bila opština Pljevlja, koja je lokalnu strategiju ruralnog razvoja dobila 2010. godine kao output projekta koji je realizovao UN FAO u Crnoj Gori. Ova Strategija je istekla 2015.godine. Nakon toga bilo je pokušaja u dvije opštine na crnogorskom primorju, međutim ti procesi nijesu sprovedeni do kraja. Nepostojanje strategija uslovalo je i odlaganje procesa osnivanja LAG-ova. Tako da trenutno u Crnoj Gori ne postoji ni jedna Lokalna akciona grupa. Takodje je bio jedan pokušaj na sjeveru Crne Gore, međutim još uvijek bezuspješno. Kada je LEADER u pitanju, situacija je slična. Kao mjera podrške ruralnom razvoju još uvijek nije aktivan. Planirano je da bude uključen kroz program IPARD 2 od 2018.godine.



- **MIŠLJENJE EK...**

- **U izvještaju EK za 2011.** godinu za dio koji se tiče poglavlja 11 se između ostalog kaže: „...ostvaren je mali napredak u horizontalnim pitanjima, posebno u pogledu uspostavljanja struktura za upravljanje zajedničkom poljoprivrednom politikom kao što su Agencija za plaćanja i integrisani sistem upravljanja i kontrole...“, zatim: „...pristup finansiranju seoske populacije i dalje predstavlja problem. ...Ostvaren je mali napredak u oblasti ruralnog razvoja.“ „...Potrebno je ubrzati pripremne aktivnosti vezane za osnovne institucije za programiranje i upravljanje IPARD-om. Generalno gledajući, usklađivanje sa pravnom tekovinom EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja je i dalje u ranoj fazi.“
- **U izvještaju EK za 2016.** se kaže: „Crna Gora je umjereno spremna u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Ostvaren je dobar napredak u toj oblasti, uključujući usvajanje propisa i napredak ka povjeravanju poslova implementacije budžeta za IPARD II. U predstojećoj godini Crna Gora treba naročito da:
  - → prevaziđe preostale prepreke za povjeravanje poslova implementacije budžeta tako da krene u implementaciju programa IPARD II.
  - → nastavi da sprovodi akcioni plan za usklađivanje sa pravnom tekovinom EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja.



- **Akteri u ruralnom razvoju Crne Gore...**

- Nacionalni nivo
- Lokalni nivo
- Ostale institucije (IRF, ZZZCG, MORT, MEK...)
- Civilni sektor (Mreza za RRCG, pojedinci...)
- Privredni sektor
- Ostale regionalne organizacije...



## Podrska...


**Osim Agrobudzeta, crnogorska poljoprivreda i rr su imali podršku iz EU fondova** u kontinuitetu od 1999. godine, prvo kroz program OBNOVA (kroz projekte - Nabavka steonih junica i Modernizacija mljekarskog sektora u iznosu od 3.326.674 EURA), zatim CARDS (iznos podrške oko 11 miliona EURA - jačanje veterinarske i fitosanitarne službe, implementacija sistema identifikacije životinja, izrada Strategije razvoja crnogorske ekonomije, podrška sektoru ribarstva i renoviranje laboratorije za bezbjednost hrane) i u posljednje vrijeme u okviru IPA podrške za period 2007-2013 u iznosu od 27.714.000 EURA.

- Takođe, u periodu 2009 - 2016. Svjetska banka pružala je podršku poljoprivredi kroz projekat: **Institucionalni razvoj i jačanje poljoprivrede Crne Gore – MIDAS** (Montenegro Institutional Development and Agriculture Strenghtening). Podrška je pružena realizacijom IBRD kredita (11 miliona EURA) i GEF (Globalni fond za zaštitu životne sredine) grantom (4 miliona EURA).
- **-obezbjeđivanje tehničke pomoći**, obuke i roba i izvođenje građevinskih radova za formiranje Jedinice za ruralni razvoj, Agencije za plaćanje kompatibilne sa EU IPARD-om, kao i izradu i implementaciju plana sistematizacije MPRR, uključujući izgradnju i/ili rekonstrukciju objekta za potrebe MPRR i njegovih Uprava i organa;



## **Ostala međunarodna podrška crnogorskoj poljoprivredi sprovedena je kroz bilateralnu saradnju i to sa:**

- •Velikim Vojvodstvom Luksemburga, preko razvojne agencije Lux-development (u najvećoj mjeri podrška mljekarskom sektoru),
- •Kraljevinom Danske (Program razvoja organske poljoprivrede u Crnoj Gori - DANIDA)
- •Njemačkom preko GTZ (više projekata) i njemačkog zemljoradničkog i zadružnog saveza (DGRV),
- •Vladom Austrije, kroz saradnju sa Austrijskom razvojnom agencijom (ADA),
- •Italije – više manjih projekata,
- •SAD-om, više preko USAID projekata (tehnička podrška za izradu ekonomskih analiza i upravljanje na gazdinstvu, uspostavljanje tržišnog informacionog sistema, različiti infrastrukturni projekti i sl.),
- •Švedskom, preko Švedske međunarodne razvojne agencije (SIDA) podrška očuvanju biljnih genetičkih resursa, kao i
- •podrškom UN preko FAO-a.

- 
- **Među posljednjim potezima Vlade**, odnosno Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, u pravcu afirmacije ove politike je potpisivanje Sporazuma o finansiranju Projekta razvoja kalstera i transformacije ruralnih područja u Crnoj Gori sa **Međunarodnim fondom za razvoj poljoprivrede (IFAD)**, 12. maja 2017. godine u Rimu.
  - Kreditna podrška iznosi **3,9 miliona eura i bespovratna podrška od 1,9 miliona eura** za unapređenje poljoprivredne proizvodnje i infrastrukture u ruralnim područjima Crne Gore. Uz učešće Vlade Crne Gore i lokalnih uprava, ukupna vrijednost projekta je 13,6 miliona eura.
  - Projekat će se realizovati u **6 opština**: Nikšić, Šavnik, Žabljak, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane i Petnjica.
  - **Kroz podršku klasterima** biće obuhvaćeno oko 3.000 poljoprivrednih domaćinstava. Kroz drugu komponentu biće obuhvaćena revitalizacija 57 sela, odnosno unapređenje oko 30 puteva u ruralnim oblastima, izgradnja oko 15 akumulacija u poljoprivredne svrhe, kao i izgradnja 12 vodovodnih sistema.





## ■ **Nivo znanja?**

- Znanja o LAG-ovima i LEADER-u u Crnoj Gori su zanemarljiva. Do sada su informacije bile dostupne samo kroz nekoliko aktivnosti Mreže za ruralni razvoj Crne Gore.
- Organizovana su dva okrugla stola i radionica sa stakeholderima u Nikšiću u okviru putujuće radionice organizovane od strane SWG rrd, MPRR i Mreže za RRCG u MNE-SRB-MKD 2014.godine.
- Članovi Mreže su sticali znanja o ovim aktivnostima kroz učešće u regionalnim projektima od kolega koji su ovaj proces ranije prošli. Takođe, značajna iskustva stečena učešćem u studijskim posjetama u Austriji i Irskoj organizovanih od SWG rrd, i zahvaljujući komunikaciji sa kolegama iz regiona (BRDN). Na tim posjetama su imali priliku upoznati se sa primjerima dobre prakse.
- Trenutno je u toku realizacija regionalnog projekta ALTER koji ima aktivnosti koje se tiču osnaživanja civilnog društva za djelovanje u ruralnim zajednicama i promociju LEADERa i LAG-ova.
- Lokalna uprava u Nikšiću je u posljednje vrijeme organizovala studijske posjete iz oblasti ruralnog turizma i primjerima dobre prakse LAG-ova...



## ■ Projekti civilnog društva...

- - "Building of Rural Resources Development in Balkan region - No Border", which is funded by the Visegrad Fund and the Ministry of Foreign Affairs of the Republic Korea, implementing seven organizations and networks from Balkan and Visegrad countries with objective to improve the capacity of rural networks to work in rural communities.
- - „Platforma za ruralni razvoj Jugoistočne Europe“. MRRCG je bila jedan od 10 partnera s područja Jugoistočne Europe koje koordinira Hrvatska mreža za ruralni razvoj. Ciljevi Platforme su povezivanje i saradnja organizacija koje se bave ruralnim razvojem u Jugoistočnoj Europi radi razmjene ideja, informacija i iskustava, zagovaranja interesa te jačanje kapaciteta ruralnih aktera za poboljšanje uslova razvoja ruralnih područja kao i poboljšanje kvaliteta života povezivanjem različitih sektora.
- - “ALTER - Active Local Territories for Economic development of Rural Areas”. The project implementing 9 partners from the Balkan and Turkey, and two EU countries.




## ■ **Pravna osnova za sprovođenje IPARD II programa 2014-2020**

- je uspostavljena, tj. potpisan je Okvirni sporazum i donešen je Zakon o potvrđivanju Okvirnog sporazuma između Crne Gore koju predstavlja Vlada Crne Gore i Evropske komisije o pravilima za sprovođenje finansijske pomoći Unije Crnoj Gori u okviru instrumenta pretpristupne podrške (IPA II), potpisan je Sektorski sporazum i donešen je Zakon o potvrđivanju Sektorskog sporazuma između Vlade Crne Gore i Evropske komisije kojim se potvrđuju pravila za upravljanje Inicijativa za razvoj“ (IPARD). Takođe, usvojena je na Vladi Uredba o sprovođenju mjere 1 i 3. Preostalo je da se potpiše Finansijski sporazum, kako bi se kompletirala i finalna formalno pravna obaveza za korišćenje sredstava IPARD-a.
- Osim navedenih pravnih akata, za implementaciju LEADER-a je važan čitav set zakona koji se uređuju oblasti turizma, ekonomije, nevladinih organizacija, privrednih društava, jer primjena LEADER-a je nemoguća bez usklađenog ponašanja u skladu sa skoro svim pozitivnim propisima u Crnoj Gori.



## ■ Funding

- Odabrane mjere definisane u IPARD II program su izabrane na osnovu rezultata sektorskih analiza koje su ažurirane i urađene tokom, 2014., godine.
- Cilj odabranih mjera je poboljšanje konkurentnosti, povećanje dodate vrijednosti proizvoda, otvaranje novih radnih mjesta, poboljšanje uslova života u ruralnim područjima, kao i povezivanje sa turizmom. Razlog više za odabir ovih mjera je njihova implementacija kroz nacionalnu podršku, grantove kakav je bio MIDAS i IPARD like projekat. Na ovaj način, poljoprivrednici mogu pripremiti svoja gazdinstva za korišćenje fondova EU za programski period 2014-2020.
- Finansijska alokacija sredstava dobijena je na osnovu iskustva kroz MIDAS i IPARD like; na osnovu apsorpcionih kapaciteta, administrativnih kapaciteta, kao i planovima i usklađivanja sa EU legislativom. Mjere su programirane u cilju spriječavanja opterećenosti na gazdinstvu. Fokus je dat na potrebe malih proizvođača i prerađivača i prioritetima ulaganja, stavljajući akcenat na javna dobra, kao što su očuvanje prirode i zaštita životne sredine.

- 
- IPARD II program opisuje trenutno stanje sektora i definiše mjere podrške u oblasti ruralnog razvoja.
  - Kroz mjere ruralnog razvoja, koje će se finasirati iz IPARD-a, a udio i iz nacionalnog budžeta, poljoprivrednicima će biti omogućena podrška za investicije tj. 39 miliona EURA iz EU sredstava i oko 12 miliona EURA iz nacionalnog budžeta, ukupno oko 51 milion EURA javne podrške. Imajući u vidu oko 35 miliona EURA javnog učešća dolazimo do iznosa od 86 miliona EURA investicija u ovom sektoru za programski period 2014-2020.
  - Odabrane mjere:
    - -Investicije u fizički capital poljoprivrednih gazdinstava
    - - Investicije u fizički capital vezano za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda
    - -Agro ekološke mjere
    - **-Implementacija lokalnih razvojnih strategija - LEADER**
    - -Investicije u ruralnu infrastrukturu
    - -Diverzifikacija na gazdinstvu I razvoj poslovanja
    - -Tehnička pomoć

## Finansijska alokacija sredstava za mjeru LEADER

Godina	Ukupno prihvatljivi troškovi	Učešće EU-eur	Učešće EU %	Nacionalno učešće - eur	Nacionalno učešće %
2018	233.333	210.000	90%	23.333	10%
2019	266.667	240.000	90%	26.667	10%
2020	266.667	240.000	90%	26.667	10%
<b>Ukupno</b>	<b>766.667</b>	<b>690.000</b>	<b>90%</b>	<b>76.667</b>	<b>10%</b>



## ■ **Zaključci...**

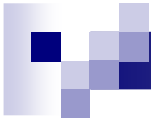
- Kao rezultat sprovedenih istraživanja i analiziranja postojećeg stanja u oblasti ruralnog razvoja u Crnoj Gori, jasno se definišu sledeće potrebe:
- -Snažniji proces promovisanja LEADER pristupa kod sva tri sektora društva.
- -Jasno definisane mjere podrške finansiranja LAG-ova na lokalnom i nacionalnom nivou.
- -Jasno definisana pravila pravnog postupka osnivanja LAG-ova. i akreditacije. Trenutno je prepoznat samo pravni model osnivanja NVO.
- -Promovisanje potrebe izrade lokalnih strategija za ruralni razvoj sa jasno istaknutom potrebom za osnivanje LAG-ova i podrške LEADER.
- -Uvećanje broja ljudi u Ministarstvu i lokalnim upravama koji se bave temama LEADER i LAG-ova.
- -Edukacija medija o procesima ruralnog razvoja i programima LEADER.
- -Uključivanje ruralnog razvoja kao teme na konkursima za finansiranje projekata iz javnih fondova.
  
- **Studija jasno ukazuje da je dio posla, za koji je odgovorno Ministarstvo poljoprivrede, a tiče se strateških dokumenata i zakonskih okvira, prilično dobro postavljen u skladu sa potrebama lokalnih zajednica. Jasno se vidi i to da je prilikom kreiranja ovih dokumenata posmatran i lokalni i nacionalni, a i EU kontekst u kome se nalazi član ruralne zajednice Crne Gore. S tim u vezi, proizilaze sljedeće preporuke.**



## ■ **Recommendations**

- -Odgovorne osobe na svim nivoima odlučivanja trebaju nastaviti na razvoju i unapređivanju kompletnog okvira za neometan razvoj LAG-ova.
- -Odgovorne osobe na svim nivoima odlučivanja, takođe trebaju osnažiti komunikaciju sa civilnim i biznis sektorom u cilju konstantnog unapređenja okvira za implementaciju LEADER.
- -Posebno na lokalnom nivou promovisati modele umrežavanja i snažnije saradnje svih sektora kroz participaciju u zajedničkim aktivnostima.
- -Podrška lokalnim upravama u izradi strateških dokumenata.
- -Podržati sve lokalne inicijative i promovisati primjere dobre prakse.
- -Promovisati mjere podrške za LAG-ove i LEADER.
- -Obezbijediti mogućnosti za transfer znanja i snažnije koristiti dostupne modele tehničke podrške.
- -Intenzivnija diplomatska aktivnost u iskazivanju potrebe za podrškom inostranih donatora za projekte iz oblasti ruralnog razvoja.
- -Kontinuirana saradnja i neometan protok informacija horizontalno i vertikalno.
- -Promovisanje dostupnih fondova i podrška procesima apliciranja.





Hvala za pažnju!

Ratko M. Bataković, National RD Expert  
Andrevlje, Fruška Gora, 06.06.2017.